

розвинувши екуменічну діяльність українського католицизму, розпочату його попередниками. А. Шептицький заклав підвалини сьогоднішнього стану українського католицизму та вивів УГКЦ на новий, історичний рівень, а його подвижницька культурно-просвітницька діяльність стала визначальним джерелом зростання національної свідомості галичан і була скерована на піднесення моралі та духовності народу до рівня жертвенного служіння церковному й національно-державному будівництву. Це дозволило Українській Греко-Католицькій церкві не лише перенести переслідування Польською державою між Першою та Другою світовими війнами, більшовицько-гітлерівську окупацію та насильницьку ліквідацію церкви радянською владою за активної участі РПЦ 1946 року, а за ними й “катакомбне” існування Церкви під радянським тоталітарним режимом, а й відродити свою католицьку ідентичність у незалежній Українській державі.

1. Бубенчиков В. Греко-католицька церква в етнічному розвитку українського та білоруського народів / В. Бубенчиков, П. Кралюк. – Львів : Сполом, 2004. – 172 с.
2. Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ. Нарис історії церкви в Україні / Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. – 526 с.
3. Гайковський М. Українська Греко-Католицька Церква в часи митрополування Андрея Шептицького / М. Гайковський // Київська Церква. – 2001. – № 2–3. – С. 32–48.
4. Жуковський А. Митрополит Андрей Шептицький і православ'я / А. Жуковський // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1992. – С. 37–57.
5. Історія релігії в Україні : у 10 т. – К. : Світ знань, 2001. – Т. 4 : Католицизм. – 598 с.
6. Кияк С. Р. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи : монографія / С. Р. Кияк. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 632 с.
7. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий / В. Ленчик. – Львів : Свічадо, 2001. – 608 с.
8. Марчук В. “Люд – се наша сила., его добро – се наша будучність” (початок доби митрополита Андрея Шептицького) / В. Марчук // Галичина : Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2002. – № 8. – С. 47–53.
9. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність : документи і матеріали 1899–1944. – Львів : Місіонер, 1998. – Т. II : Церква і суспільне питання, кн. 1. – 570 с.
10. Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність : документи і матеріали 1899–1944. – Львів : Місіонер, 1999. – Т. II : Церква і суспільне питання, кн. 2 : Листування. – С. 845–846.
11. Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький : Календар 2004. – Львів : Місіонер, 2003. – 26 с.
12. Стоколос Н. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.) / Н. Стоколос. – Рівне : РІС КСУ – ППФ “Ліста-М”, 2003. – 480 с.

The article reveals the role of Metropolitan Andrey Sheptytsky in building and establishing national church and social identity of Galicia in the period between the two World Wars, which laid the foundations of the current state of the UGCC. Metropolitan Church made in the national Ukrainian religious association, making it not only a factor of spiritual and national revival of Ukrainians, but also the national state.

Keywords: *Metropolitan Sheptytsky, church and national public identity of Galicia, UGCC, Ukrainian Catholic, social service.*

УДК 211.23: 296: 297

ББК 86

Володимир Гаврилюк

ГУМАНІСТИЧНІ ТА АВТОРИТАРНІ ОЗНАКИ АВРААМІЧНИХ РЕЛІГІЙ

У статті конкретизується поняття гуманістичних релігій, обґрунтовується важливість звернення саме до джерел віровчення та їх тлумачень для дотримання релігієзнавчого аспекту дослідження. Також уточнюються вихідні пункти у вченні про гуманістичні та авторитарні релігії, демонструються ті тенденції, які є в сучасній літературі щодо цієї проблеми.

Ключові слова: *гуманістичне, авторитарне, особистість, авраамічні релігії, релігійні вчення, Бог, вища сила.*

Якості, у яких розглядаються прояви гуманізму в релігіях: духовна цінність, свобода волі, рівність – ґрунтуються на здатності розрізняти добро і зло та змінювати себе, а через себе й суспільство – заради особистого та загального блага. Чітке означення цих проявів допоможе розпізнати гуманістичний принцип у релігійних ученнях або констатувати його відсутність. Гуманістичні тенденції не є абсолютними в цих релігіях. Визнання людиною деякої вищої сили, яка вимагає від людини покори, поклоніння і керує її життям, розглядається як авторитарна тенденція в релігіях.

Праці філософів М.Т. Степанянц, А.М. Ярового, А.А. Радугіна торкаються гуманістичних ідей та проявів їх у релігіях. У книзі авторів В.А. Барановського та Ю.Н. Іванова відображено гуманістичну спрямованість юдаїзму. Загалом, теми, які стосуються гуманістичних тенденцій в юдаїзмі та християнстві, висвітлені краще, ніж авторитарні. Питання дослідження авторитарних тенденцій в юдаїзмі залишається відкритим, оскільки спеціальних досліджень цієї теми майже немає. Авторитарні тенденції в християнстві добре описані в матеріалах, зібраних російським автором А. Ярославцевим.

Приблизно однакова кількість літератури, присвячена обом тенденціям в ісламі.

Тема статті стосується людини, ставлення до неї в релігії. Для її висвітлення потрібно звернутись до витоків релігії, релігійних відчуттів. Ця тематика хвилює не лише філософів та релігієзнавців, про неї пишуть учені інших галузей. Зокрема, Г.В. Гівішвілі, доктор фізико-математичних наук, пропонує власне обґрунтування необхідності появи авраамічних релігій – як більш гуманних у порівнянні з первісними віруваннями.

Гуманістична складова присутня в духовній спадщині всіх народів світу. У будь-яких історичних обставинах знаходили місце “тенденції, що протистоять несвободі людини та відстоюють певний ступінь її незалежності, ту чи іншу міру визнаної за нею свободи волі” [15, с. 168]. У вищих верств суспільства можливості до вільного пошуку себе були ширші, проте й серед простих людей у різні епохи виділялися генії думки, мистецтва, які, живучи загалом доволі просто, своїми працями безперечно засвідчили силу вільного людського духу та випереджали епоху, у якій жили.

Аналіз витоків гуманістичних тенденцій дає підстави говорити про відмінність розуміння гуманізму в східних та західних мислителів. У Стародавній Індії, наприклад, гуманістичне ставлення до інших людей формується через усвідомлення своєї єдності з суспільством, сприйняття власної індивідуальності як частини цілісного організму. А основою розуміння гуманізму в східних філософів є спосіб, яким можна реалізувати прагнення індивіда до поєднання з Абсолютом, а саме – “зняття” його особистості, інакше кажучи, деперсоніфікації” [15, с.153]. В античному суспільстві, через нездатність окремих полісів задовольняти потреби суспільства та перехід до монархічної держави, індивід стикається з іншими викликами. Основою розуміння гуманізму в західних мислителів стало загострення “проблеми людської індивідуальності, особистих інтересів та долі людини в світі” [16, с.155], як наслідок – втрати індивідом єдності з полісом і відособлення.

У релігійному контексті розуміння гуманізму західними мислителями може також звучати і як запрошення “віруючих спуститися з небес на землю і відкрити на ній незліченні скарби, вищим з яких є або може бути людина” [4], визнаючи при цьому Бога Творцем, взірцем для розвитку сутнісних сил людини.

Система гуманістичних поглядів склалась історично, а в її основі – “сукупність моральних цінностей і норм поведінки” [9], тому правомірною є спроба виділення гуманістичних або авторитарних тенденцій також і в релігіях.

Для конкретизації змісту поняття “гуманізм” у контексті дослідження зазначимо, що “серед найбільш поширених форм сучасного світогляду можна виділити теїстичний (релігійний, зокрема християнський) гуманізм із традиційною системою цінностей, і

секулярний (а(не)теїстичний, світський) гуманізм із традиційною системою цінностей” [3, с. 91]. Принциповою розбіжністю між цими двома формами є ідея Бога. У нашому дослідженні береться до уваги саме релігійний гуманізм як одна з форм сучасного гуманізму, яка в системі власне релігійних цінностей особливе місце відводить людині, звертає увагу на ставлення до людини, врахування її прав та свобод.

Поняття рівності, справедливості притаманні кожній людині особисто, а тому можна стверджувати, що й зародження гуманістичних ідей, яке пов’язане з цими поняттями, відбулося ще в первісному суспільстві, а згодом розвивалось у філософських ученнях, проникало та відображалось в релігії. З’являлися нові релігійні вчення, релігійні очікування простих людей змінювалися під впливом реальних проблем часу. Унаслідок змін умов існування людства змінювалися і його звичаї. Ці зміни відображались на колективній свідомості, і вона “породила більш витончені і гуманні релігійні вчення – юдаїзм, буддизм, конфуціанство, даосизм, християнство та іслам” [4], у порівнянні з первісними віруваннями.

На нашу думку, в людському суспільстві завжди знайдуться особи або цілі прошарки, які намагатимуться навіть релігію використовувати для власної вигоди, обґрунтування власного права на владу, спотворюючи її справжній сенс. Робити це можна через вплив на релігійні інституції, окремих ієрархів. Наше дослідження значною мірою стосується саме релігійних учень, першоджерел цих релігій, а не їх інституційних особливостей, коли мова йде про гуманістичні тенденції. Щодо авторитарних тенденцій у релігії не все так однозначно. У статті більша увага приділяється саме віровченню, проте особливість авторитарної тенденції полягає власне у тому, що “соціальні контексти функціонування релігійних систем накладають на них свій відбиток, у результаті чого в релігійних системах формується і отримує досить сильний розвиток дегуманізуюча, авторитарна тенденція” [10].

Здебільшого гуманістичні та авторитарні тенденції мають місце в межах однієї й тієї ж релігії, причому Еріх Фромм указує на конкретні, описані у Святому Письмі, події, після яких стиль написання переходить з авторитарного в гуманістичний.

Усі авраамічні релігії є монотеїстичними. Емануель Левінас, єврейський французький філософ, розмірковуючи про справжній, гуманістичний зміст Біблії, писав, що “монотеїзм є гуманізм”. Підставою для юдея бути праведним у своїх вчинках у повсякденному житті є праведність Творця, а не просто страх перед неминучим покаранням. “Будьте святі, бо святий Я, Господь, Бог ваш” [1, Лев. 19: 2] – це звернення до кожного юдея. Юдейські пророки, відповідаючи на духовні запити юдея в прагненні бути з Богом, зменшити прірву, яка утворилася після гріхопадіння, заново відкривали тезу про те, що “наблизитися до Бога можна було шляхом добрих діл та людинолюбства” [11].

У Святому Письмі містяться не лише вимоги віри щодо гуманного ставлення до інших, а й звертається увага на внутрішні мотиви такої поведінки. “Неможлива віра всього лише на рівні формального закону; вірі передують потреба в істині, добрі, справедливості, що, власне, і проповідували єврейські пророки” [11]. Коли ставлення до ближнього як до самого себе буде пріоритетом у людських взаємовідносинах, тоді й ця спільна для всіх потреба буде вирішена.

“У будь-якому з біблійних положень щодо Бога мається на увазі вимога до людей бути подібними до Нього в повсякденному бутті” [2]. Заклик бути подібним до когось, досконалішого за себе, є закликом до вдосконалення власної особистості. “Та істинна релігія, яку ми знаходимо в народі ізраїлевого, не виключає, а навпаки, вимагає розвитку вільної людської особистості, її самопочуття, самосвідомості і самодіяльності” [14, с. 41].

Заборони, які прописані в Законі, скеровані на те, щоб позбавити людину згубних та непотрібних звичок, омани та непевності, створити атмосферу любові та єдності.

Вони покликані не обмежити людину, а зробити її вільною від омани. “Гуманізм юдаїзму ґрунтується на “тяжкій свободі”, “що зафіксована на скрижальях заповіту” [6]. А твердинею, істинним шляхом до блаженного життя є тільки Творець і його настанови, які Він зі своєї любові до людини сповістив їй, тому Емануель Левінас пише, що юдаїзм – це “вищий гуманізм Бога, який пред’являє до людини високі вимоги” [6].

Важливо, що юдаїзм учить також добре ставитись не лише до інших юдеїв. У книзі Левит говориться: “Люби його (приходька, що мешкає у вас), як себе” [2, с. 53], оскільки й чужинці – це люди, які є творінням Божим. У всіх сферах людського життя – соціальному, правовому та ін. юдаїзм учить дотримуватись “у всьому такої поведінки, яка б керувалась істинною любов’ю” [2, с. 54].

У Мішні також зафіксовано гуманістичне мислення її авторів, які керувалися любов’ю до ближнього та визнанням, що він така ж людина, як і сам юдей.

У християнській теології людина розглядається як істота, яка має перевагу над іншими творіннями, відповідальна за долі інших, а також здатна усвідомити існування Творця. Християнство актуалізує у віруючому духовну людину. Прикладом для наслідування є Ісус Христос, “ідеал духовної людини – Другий Адам Господь з неба” [5].

Справжній християнський контекст розвитку особистості полягає в духовному розвитку, про який людству сповіщено в доступній формі на певному етапі його культурного розвитку. “Шлях “створення в собі нової людини” [1, Еф. 2: 15] передбачає сходження через подолання в собі “серця кам’яного”, потім плотського або душевного, і тільки так ми можемо виконати завдання “зодягнутися в нову людину” [1, Еф. 4: 24], знайти і розкрити в собі образ небесної людини” [5]. Природним є і розуміння гріха, як згубного діяння, що перешкоджає розвитку, веде до загибелі, потребує каяття, спокутування та виправлення. Тільки після внутрішнього глибокого бажання, усвідомлення переваги духовного над тілесним, а також, безумовно, і з Божої благодаті, можливо розпочати духовне життя. Правильний вибір людини ще не означає, що вона ніколи не оступиться, не втратить духовний орієнтир, не спокуситься. Але воля християнського Бога, щоб той, хто згрішив, не загинув зі своїм гріхом, але розкався в ньому та отримав вічне життя разом з тими, хто жив праведно. Що може бути більш гуманне, як не послання власного Сина до тих, хто міг би врятуватись, покаятись, але потребує допомоги? А хто може надати кращу допомогу, як не той, хто сотворив світ? Про це говорив і Сам Ісус Христос: “Розповів також приказку їм: Чи ж може водити сліпого сліпий? Хіба не обидва в яму впадуть?” [1, Луки 6: 39]. Важливо пам’ятати, що гріх можна подолати боротьбою, спротивом йому, доки особою не буде досягнуто повної переваги над своєю гріховністю. Тоді людина стає вільною від гріха, подібною до Творця, який єдиний ніколи не грішив. Тоді людина може протистояти навіть суспільним гріховним настроям, на відміну від тих, хто засліплений гріхом та своїм власним серцем потурає йому. Сам же гріх у християнстві розглядається як джерело страждань та смутку.

Мабуть, найважливішим, найбажанішим і закономірним поясненням та мотивацією подібності до Творця є набуття Його властивостей, зокрема можливості отримати вічне життя. “Перемога над власною гріховністю є одночасно і перемога над вічною смертю” [13].

Християнство акцентує увагу на цінності людини та її душі. У людському серці – як Рай, так і пекло. Усе, що є на землі, не варте й однієї людської душі, не варте, щоб обміняти на нього вічне життя в Раю, яке обіцяє Христос. У вимірі суспільному настанова “як хочете, щоб з вами чинили люди, так чиніть і ви з ними” [1, Мф. 7, 12] є також виявом гуманістичної суті християнства та орієнтиром для кожного християнина.

У мусульманському суспільстві концепція про приреченість людської долі та всього буття згідно з волею Аллаха вперше піддалася критиці з боку кадаритів (“кадар” – доля, фатум), які “відстоювали свободу волі людини і її відповідальність за свої дії перед Аллахом” [15, с. 168]. Пізніше богослови-мутазиліти також відстоювали тезу про вільну волю людини. Загалом, попри постійні суперечки щодо поглядів на долю людини, гуманістична тенденція змогла набути свого максимального розвитку лише в суфізмі, що є мусульманським містицизмом. І тут, так само як і в інших авраамічних релігіях, ідеться про необхідність самовдосконалення людини. “Щоб оправдати своє вище призначення, людина повинна прагнути до самовдосконалення, бо якщо серце подібне до дзеркала, у якому відображається лик Божий, то щоб побачити в ньому Господа, його слід “відполірувати”: щоб відображення відповідало Відображуваному” [15, с. 169]. Самовдосконалення через самопізнання є віднайденням у собі Божественного начала й набуття справжнього себе. Призначенням людини є реалізація можливостей, даних Богом. Людина, котра стала на шлях вдосконалення, на початку свого шляху може отримати допомогу від тих, хто пройшов його, а хто пізнав Божественну сутність у собі, може бути “маяком”, який допоможе іншим на цьому шляху. З розвитком суфізму стверджується теза про те, що така Досконала Людина може стати посередником між Богом і людьми, щоб доносити зрозумілою мовою Його слово.

Гуманістичні тенденції ісламу перебувають у постійному розвитку, хоча й не мають великого впливу на духовне життя мусульман. Іслам є наймолодшою світовою релігією, яка має значний потенціал у справжньому ствердженні ідеалів гуманізму. На це спрямовані й значні зусилля мусульманських реформаторів.

На відміну від гуманістичного розуміння вищої сили, яку потрібно шукати у власному серці, авторитарна тенденція передбачає наявність такої сили ззовні. Тут не йдеться про необхідність людини розвивати власну духовну силу, потрібно просто цілковито капітулювати перед силою, яка переважає власну силу людини.

Деякі західні дослідники, які звертали увагу на “темні сторони” авраамічних релігій, говорять про тенденції нетерпимості, що виражаються в конкретних актах насилля за участі юдеїв та християн, зокрема й зафіксованих у Біблії. “У Біблії міститься набагато більше рядків, що вихваляють або закликають до кровопролиття, ніж у Корані, в Біблії жорстокість має набагато екстремальніший, злий характер...” [12], говорить американський теолог Філіс Трайбл. Цей приклад дещо відхиляється від суто авторитарного розуміння цих релігій, проте яскраво демонструє контраст між гуманістичними концепціями та реальними історичними подіями. Причому, якщо для аргументації такої точки зору щодо юдаїзму наводяться заклики до насилля зі Старого Заповіту самої Біблії, то вже для християнства визнається відсутність у Новому Заповіті будь-яких закликів до насилля, і до уваги беруться більш пізні історичні факти, наприклад війни хрестоносців. Ключовою відмінністю насилля в ісламі є його теологічний характер. Усе, що було зроблено чи сказано Пророком, є найкращим взірцем для наслідування для кожного мусульманина. Зафіксовані ж у Старому Заповіті грішні вчинки будь-кого з пророків ніколи в юдаїзмі та християнстві не ставали законом для інших. Кожен, хто вчинив недостойну справу, ніс покарання за неї. Адже “кого любить Господь, того карає і благоволить до того, як батько до сина свого” [1, Притч. 3, 12]. Тому біблійні оповіді можуть слугувати прикладом щирого покаяння та Божого прощення.

Згідно з Еріхом Фроммом, “початок Старого Завіту написано в душі авторитарної релігії. Бог зображується як абсолютний глава патріархального клану, він створив людину за своїм бажанням і може знищити її по своїй волі. Він заборонив їй їсти з дерева пізнання добра і зла, пригрозивши смертю за порушення заборони” [18]. Пізніше, коли людина не виконала цю заповідь, або, іншими словами, не підкорилася Божій волі, вона

була покарана. Як наголошує Еріх Фромм, гріх людини тут полягає саме в непослухові, в тому, що вона насмілилася зробити щось усупереч повелінню, і вигнана була з Раю, щоб не “простягла вона руки своєї, і не взяла також від дерева життя, і не вкусила, і не стала жити вічно” [Бут. 3: 22]. У цьому Фромм убачає авторитарний вчинок, позаяк, на його думку, мотив вигнання з Раю є очевидним, а саме, – турбота про власну перевагу. Хоча такий висновок також можна піддати сумніву, тому що вже на тому етапі загальнолюдської історії Творець виявив любов до свого творіння, бо не захотів, щоб людина вічно жила саме у своєму гріховному стані, передбачаючи для неї краще майбутнє. Власне, за Фроммом, авторитарна тенденція у ставленні Бога до людини тривала до історії про всесвітній потоп, коли Творець вирішив узагалі знищити Своє творіння через його гріхи, і таке рішення не підлягало обговоренню. Після потопу ж стосунки між Богом та людиною змінюються, Бог обіцяє більше ніколи не знищувати життя на землі.

Як приклад змін у Еріха Фромма наводиться звернення Авраама до Бога із приводу Содому і Гоморри. “Коли Бог захотів знищити ці міста за їх гріховність, Авраам звинувачує Бога в порушенні його ж власних принципів. “Не може бути, щоб ти вчинив так, щоб ти погубив праведного з нечестивим; не може бути від Тебе! Чи суддя всієї землі поступить несправедливо? (Бут. 18: 25)” [18].

Дуже складно знайти в доступній літературі про юдаїзм згадки про авторитаризм. В іноземній літературі можна зустріти дотичні дослідження. Зокрема, в статті “The effect of religiosity on endorsement of democratic values: the mediating influence of authoritarianism”, написаної Daphna Canetti, йдеться про те, що деякі вчені зробили ряд заяв щодо більшої схильності до авторитаризму юдаїзму, ніж християнства.

Критика позиції, нібито християнство є виключно гуманістичною релігією, є об’ємнішою. Висловлюється та обґрунтовується теза про навіювання християнством на першому етапі людині думки про встановлену Самим Богом соціальну нерівність, підкріплена цілою низкою цитат з Нового Заповіту. На другому етапі від людини “вимагається повне та беззастережне підкорення будь-якій владі та начальникам, як ставленикам цієї вищої сили (Бога)” [17].

У різних джерелах спільною є теза про те, що авторитарний аспект християнства найбільше виявляється у зближенні зі світською владою. Зокрема, пануючий клас за допомогою християнства хоче приховати сам факт свого панування. Цілий ряд цитат наводиться на підтвердження того, що начальник, або представник влади, сам є таким самим слугою Божим і відповідальність за його дії вже лежить не на ньому, а на Богіві, оскільки все з його волі. “Всяка душа нехай буде покірною вищій владі; бо немає влади не від Бога, існуюча ж влада від Бога встановлена. Тому той, хто противиться владі, противиться Божій постанові” [1, Рим. 13: 1–7]. На нашу думку, з точки зору Євангелія і Царства Божого, яке в ньому проповідується, така критика недоцільна, оскільки всі речі, що є в цьому світі, не варті й однієї людської душі, а саме для спасіння душ грішних людей і прийшов Спаситель. Він не прийшов у світ, щоб вирішувати соціальні чи інші проблеми, які існують, поки існує людське суспільство. Така критика не може бути спрямована проти релігійного вчення. Послідовники нової релігії, яка з’явилася після воскресіння Ісуса Христа, жили в конкретних історичних умовах, їхній спосіб життя й те, у що вони вірили, часто зустрічало нерозуміння інших людей, у тому числі й офіційної влади. І в цьому контексті апостоли закликали до поваги до тієї влади, яка була. Слід звернути увагу на те, кому й коли були написані відповідні настанови, і не трактувати їх як універсальний закон.

“У такому стані людина готова терпіти будь-яке знущення над собою – через страх перестати бути Богоугодною; через страх порушити заповідь – не противитися злому; через страх утратити спасіння душі і життя вічне. Вона навіть навчається насолоджуватися стражданнями. І тому людина стає нездатною не тільки повалити своє

рабство і своїх гнобителів, але навіть хоч якоюсь мірою чинити їм опір” [17]. Справді, описане характерне для людини, яка обирає авторитарний тип релігії, але чи стосується це християнина? Адже справжній християнин діє не через страх, а через любов. Саме заповідь любити ближнього, як самого себе, і є основою в Новому Заповіті і вона керує діями християнина. Смирення ж потрібне для визнання того, що є, і початку будівництва нового, належного, яке фактом свого існування витіснить старе. Тут ідеться про духовні якості людини, про Небесне Царство, до якого треба готуватися під час земного життя, про глибокі внутрішні зміни в людині. Не ціллю християнства зробити людину покірною істотою або чийось рабом, нехай навіть і Божим. Ціллю християнства є повернути втрачену після Адамового гріхопадіння святість людини, а разом із тим – і можливість безпосереднього спілкування з Творцем та вічне блаженство перебування з Ним.

Еріх Фромм як приклад авторитарного в християнстві наводить теологію Кальвіна. “Бо я не назву це смиренням, – мовить Кальвін, – якщо ви припускаєте, ніби в нас ще щось залишається... Ми не можемо думати про себе так, як нам слід думати, не зневажаючи абсолютно все, що може виглядати кращими нашими рисами. Смирення є щира покора розуму, виконана глибоким почуттям власного падіння і злиднів; бо так звичайно описують його словом Божим” [18]. Так Кальвін описує характерний для авторитарної релігії переважний стан людини. Чимало цитат із Біблії підтверджують авторитарний характер ставлення Бога до людини. Наприклад: “І Я вчиню людям, і вони будуть ходити, як сліпі, бо згрішили проти Господа, і вилється кров їхня, як порох, а їхнє тіло – як послід” [1, Соф. 1: 17]. На нашу думку, говорити про авторитаризм заради авторитаризму не доводиться, оскільки дії Бога спрямовані на спасіння людини та надання їй засобів боротьби з гріхом. Бог може ненавидіти лише гріх, а не саму людину як своє творіння. І знищити прагне лише гріх. Інша річ, коли людина сама обирає для себе шлях гріха, тоді вона може погубити себе сама, не бажаючи шукати істинний шлях. Щодо вчення про людину в кальвінізмі, то його суть зводиться до того, що оцінювати себе належить не з власної точки зору, а думати, як Бог оцінює нас. Розвиток людини зводиться до боротьби з усім поганим, що виходить із серця людини, що є суто людським, і заповнення своєї душі всім добрим, що є від Бога.

На відміну від християнства з його свободою, в ісламі переважає авторитарна тенденція саме через його детермінізм. Дехто пов’язує авторитаризм ісламу умовами його зародження. “Авторитаризм згуртовує суспільство, забезпечує його внутрішню дисципліну, використовуючи при вирішенні проблем силові методи” [8].

Особливість ісламу в контексті нашого дослідження полягає в тому, що, поряд з авторитарними тенденціями, сам Аллах описується як істота, якій притаманні “м’якість, турботливість, любов, усезагальне співстраждання, доброта” [7].

Отже, дослідження гуманістичних чи авторитарних тенденцій в авраамічних релігіях демонструє, що жодна з них не є абсолютною в кожній з релігій. Відстеження факторів, що впливають на зміну цих тенденцій, може стати предметом дослідження для інших релігієзнавців.

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – К. : Українське Біблійне Товариство, 1990.
2. Барановский В. А. Иудаизм [Електронний ресурс] / Барановский В. А., Иванов Ю. Н. – Режим доступу : <http://www.litmir.info/br/?b=113672>.
3. Вершинина Ю. Ю. О необходимости и возможности диалога светского и религиозного гуманизма [Електронний ресурс] / Вершинина Ю. Ю. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/o-neobhodimosti-i-vozmozhnosti-dialoga-svetskogo-i-religioznogo-gumanizma>.
4. Гивишвили Г. В. Гуманизм и гражданское общество [Електронний ресурс] / Гивишвили Г. В. – Режим доступу : <http://www.atheizmru.ru/humanism/givishvili/content.htm>.

5. Дверницький Б. Гуманізм і християнство в ХХІ столітті [Електронний ресурс] / Дверницький Б. – Режим доступу : http://ruskline.ru/analitika/2010/12/25/gumanizm_i_hristianstvo_v_xxi_veke.
6. Електронна Еврейська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eleven.co.il/article/12365>.
7. Женський аспект в ісламі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sv-islam.omkara.ru/femine.htm>.
8. Малашенко А. Будем знакоми: іслам [Електронний ресурс] / А. Малашенко. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/druzhba/2009/5/ma11.html>.
9. Морозова Л. П. Гуманізм: особливості історичного розвитку [Електронний ресурс] / Морозова Л. П. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/morozova.php>.
10. Радугин А. А. Введение в религиоведение: теория, история и современные религии [Електронний ресурс] / Радугин А. А. – Режим доступу : http://krotov.info/libr_min/17_r/ad/ugin_01.htm.
11. Ратнер Д. Теология иудаизма и христианства [Електронний ресурс] / Ратнер Д. – Режим доступу : <http://berkovich-zametki.com/2010/Zametki/Nomer11/DRatner1.php>.
12. Рэймонд И. Являются ли иудаизм и христианство столь же насильственными, как ислам? [Електронний ресурс] / Рэймонд И. – Режим доступу : <http://www.meforum.org/2470>.
13. Святитель Игнатий (Брянчанинов). Поучения в неделю о расслабленном. О наказаниях Божих [Електронний ресурс] / Святитель Игнатий (Брянчанинов). – Режим доступу : <http://www.pravoslavie.ru/put/3234.htm>.
14. Соловьев В. С. Еврейство и христианский вопрос / Соловьев В. С. // Тайна Израиля. – С. Пб., 1993. – С. 41.
15. Степанянц М. Гуманистическая традиция в мусульманской культуре [Електронний ресурс] / Степанянц М. – Режим доступу : <http://ecsocman.hse.ru/data/483/180/1217/018.pdf>.
16. Яровий А. М. Витоки гуманістичних тенденцій філософії стародавності [Електронний ресурс] / Яровий А. М. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/filosofija_politologija/articles/Origins_of_humanistic_tendencies_of_Ancient_Philosophy_17250.pdf.
17. Ярославцев А. Авторитарный аспект христианства [Електронний ресурс] / Ярославцев А. – Режим доступу : <http://www.rpk.len.ru/theory/A.Yaroslavtsev.AAX.html>.
18. Фромм Э. Психоанализ и религия [Електронний ресурс] / Фромм Э. – Режим доступу : http://www.lib.ru/PSIHO/FROMM/pa_rel.txt.

The article specifies the concept of humanistic religions and justifies the importance of the appeal exactly to the sources of the belief and their interpretations to comply religious studies aspect of this problem.

This approach has helped to clarify the starting points in the doctrine of authoritarian and humanistic religions, to show the tendencies on this issue that exist in the modern literature.

Keywords: Humanistic, authoritarian, personality, Abrahamic religions, religious teachings, God, higher power.

УДК 264-61: 238.2

ББК 86.24

Дарина Марціновська

ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА БОГОСЛОВСЬКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ ДОСВІД ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРОБЛЕМ КРЕДОЛОГІЇ

У статті аналізується філософський, богословський і релігієзнавчий досвід трактування феномену релігійної віри як джерела кредології – науки про релігійну віру.

Ключові слова: феномен релігійної віри, кредологія, філософське, богословське та релігієзнавче трактування віри.

Трактування феномену релігійної віри в християнстві впродовж його історії пройшло тривалий шлях становлення. Зокрема, католицьке трактування віри завжди розглядало її якості фундаментальну духовну характеристику людського буття – “екзистенціалу”, як її іменував Карл Ранер – один із найвидатніших католицьких теологів ХХ століття [10, с. ХІХ]. Під екзистенціалом мислитель, слідом за св. Августином і св. Томою Аквінським, розумів віру як мету й раціональне підґрунтя процесу взаємин людини і Бога, який для людини був і об’єктом, і джерелом віри. Тобто Бог виступав, як наголошував К. Ранер, тим, хто є вірогідним, якому ми віримо і в кого віримо, ви-